

BRANIMIR BRGLES

O Sigtetu, Sigečici i drugim zagrebačkim otocima

Svaku Zagrepčaninu zainteresiranom za povijest svojega grada, ali i mnogim Hrvatima koji se ponose poviješću svoje metropole, dobro su poznate temeljne činjenice o zagrebačkoj povijesti. Od nižih razreda osnovne škole učimo da su se u predmodernu doba – do spajanja dotad odvojenih cjelina u jedinstveni urbani prostor – zagrebačka naselja razvijala na obroncima Medvednice. Ne samo Gradec i Kaptol, nego i mnoga druga srednjovjekovna naselja – primjerice, Bizsek, Mikulići, Šestine, Gračani, Markuševac i Remete – podignuta su na uzvisinama iznad savske nizine. Tek u industrijskome razdoblju grad je zagazio dublje na jug, prema Savi. Možda je manje poznato da je Sava sve do uređenja riječnoga korita bila, poput mnogih drugih europskih nizinskih rijeka, izvanredno razvedena.

Pogled sa srednjovjekovnih utvrda na Medvednici – Susedgrada i Medvedgrada – zacijelo je otkrivao veličanstven pogled na nizinu usred koje se nazirao srebrni sjaj rijeke Save, njezinih pritoka i bezbrojnih rukavaca. Kilometrima južno i sjeverno od vijugave rijeke, rasute poput komadića ogledala, zrcalile su se *mrtvaje, kuti, savice i savišća*, ostatci davnih meandara koji su još uvijek podzemnim vodama bili povezani sa Savom. Posljedice protoka nezaustavljive rijeke i snage vode, koje se ne mjere godinama nego geološkim epohama i razdobljima, vidljive su u kilometrima širokome pojasu koji prati Savu i savsku nizinu. Premda su na tome području arheolozi utvrdili vrlo živu i neprestanu aktivnost još od pretpovijesnoga razdoblja, najstariji su poznati povijesni toponimi zapisani tek u srednjovjekovnim poveljama, kraljevskim darovnicama i drugim dokumentima. Intenzivan život neposredno uz rijeku – brojnim nedaćama koje su od pamtivijeka izazivale sezonske poplave unatoč – bio je moguć zahvaljujući mnogim prilagodbama stanovnika koji su obrađivali plodna polja neposredno uz rijeku. Što je motiviralo stanovništvo da živi s opasnostima koje podrazumijeva život uz nizinsku rijeku? Interdisciplinarna istraživanja provedena u drugoj polovici 20. stoljeća potvrdila su starije pretpostavke: kvalitetno tlo (koje se sastoji od humusa i finijih naslaga) prisutnije je na starim riječnim terasama umjereno udaljenima od suvremenoga toka rijeke Save, ali je i dalje nezaštićeno od povremenih poplava.

U razdoblju holocena Sava se pomicala od podnožja Medvednice prema jugu ostavljajući kvalitetno obradivo tlo u poplavnoj ravnici. U srednjemu vijeku – iz kojega potječu najstarije toponimijske potvrde – na tome su se području nalazila polja susedgradskih i medvedgradskih vlastelina te biskupski, kaptolski i prebendarski posjedi (*Susedgradsko polje, Podsusedsko polje, Zagrebačko polje*). Povijesne potvrde otkonima na tome području svjedoče o unutrašnjoj upravljačkoj strukturi feudalnih posjeda. Špansko i Kustošija tako

i to da su cisterciti u 13. stoljeću imali iznimno važnu ulogu jer su očuvali i posuvremenili znanja o melioraciji, gradnji mlinova, navodnjavanju itd. Pretpostavlja se da su zbog toga pozvani na područje susedgradskoga vlastelinstva te da su na jednome od savskih otoka imali posjede i izgradili objekte. Vjeruje se da je upravo po njihovim posjedima *Savska opatovina* dobila ime. No, u vrelima se uz cistercite više puta spominju Otok svetoga Egidija i crkva svetoga Jakova. Oba bi imena mogla biti povezana s prisavskim toponimima *Ježdovec* (usp. osobno ime *Ježdo* < lat. *Egidius* ‘Egidije’) i *Jakuševac* (usp. osobno ime *Jakuš* < *Jakov*; povijesne potvrde potvrđuju postojanje Otoka svetoga Jakova), ali točna se lokacija cistercitskoga otoka zapravo do danas nije otkrila. Razloge možemo tražiti upravo u vrlo intenzivnim promjenama koje su izazivale sezonske poplave. Naselje *Lučko* najvjerojatnije je motivirano praslavenskim apelativom **lōka* (starije je značenje toga apelativa ‘riječno koljeno, nizina pokraj rijeke’, a mlađe je, i manje vjerojatno, ‘pristanište’). Na jednome ranonovovjekovnom zemljovidu taj je toponim zabilježen na sjevernoj strani rijeke Save, a danas se Lučko nalazi na južnoj strani. Naselje *Špansko* (*Lwka Spani*, *Lonka Spani*) također je nekoć bilo mnogo bliže rijeci te je služilo kao riječni prijelaz. O srednjovjekovnome i ranonovovjekovnome podrijetlu mnogih zagrebačkih toponima mogli bismo zacijelo reći još mnogo zanimljivih činjenica, ali u ovome kratkom tekstu zaključit ćemo tu temu uz još nekoliko napomena o mlađim razdobljima.

Intenzivna industrijalizacija u drugoj polovici 20. stoljeća, posebice 60-ih, 70-ih i 80-ih godina, izazvala je nastanak cijelih gradskih četvrti ne samo južno od Save (Novi Zagreb), nego i u zapadnim i istočnim predgrađima. Dotad je uglavnom završena meliorizacija i uređenje savskoga korita te su se cijele gradske četvrti poput Zapruđa i Sigeta našle kilometrima daleko od savskoga riječnog korita. Međutim, ni tad, kao ni u starijim povijesnim razdobljima, Zagreb nije doista „izišao na Savu” i nije postao „grad na rijeci”, nego je nastavio živjeti pokraj nje. Tomu unatoč moramo napomenuti da je veliki val širenja grada ostao upamćen po promišljenoj gradnji urbanih cjelina, što nikako ne bismo mogli reći za razdoblje divlje gradnje u posljednjemu desetljeću 20. i prvim desetljećima 21. stoljeća. Danas je još ostalo nekoliko neiskorištenih prostornih cjelina (u urbanizacijskome smislu) poput južnoga dijela Savske opatovine i Stenjeveca te zapadnoga dijela Prečkoga, potom dijelova Resnika i novozagrebačkih četvrti neposredno uz Savu. Na Zagrepčanima je da pokušaju utjecati na to da razdoblje suvremenih generacija ostane zapamćeno po većoj brizi za gradsku baštinu i istinsku urbanu kulturu.